

Fatih Soltan Mämmediň ogly näme üçin awy berlip öldürildi?

Category: Kitapcy, Sözler, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 января, 2025

Fatih Soltan Mämmediň ogly näme üçin awy berlip öldürildi?

FATIH SOLTAN MÄMMEDIŇ OGLY NÄME ÜÇIN AWY BERLIP ÖLDÜRILDI?

Fatih Soltan Mämmet aýatda dirikä-de, ölenden soňam ýüzi gülmedik patyşalaryň biridir.

Onuň pähim-paýhasynyň we ukyp-başarnygynyň diňe Osmanly döwletiniň taryhyň dowamynda däl, dünýä taryhynyň dowamynda-da deňi-taýy ýokdur.

Soltan Mämmediň perzentleriniňem ýüzüniň gülendigini aýdyp bolmaz.

Janyndan eý gören we hatda patyşa bolmagyny islän ogly Jem soltanyň başyna gelenler Nemrudyň garşysyna dikilen Ybraýym pygamberiňem başyna gelen däldir.

Tewfik paşa bu bedibagt şazadanyň başdan geçirenlerini «Milletiň hormat hakydasynda iň gynançly, iň ünsli duýgulary döredýän osmanly şazadasy» sözleri bilen beýan edipdir.

Allanyň artykmaç zehini we ukyp-başarnyklary bilen ýaradan bu

şazadasynyň ýekeje kemçiligi giç dogulmakdy.

Kakasy Fatih Soltan Mämmediň «Jem, sen patyşa bolarsyň!» diýendigi aýdylýan Jemiň birinji şowsuzlygy, oňa soltanyň ölendigini aýdýan haty alyp barýan çaparyň ýolda Beýazidiň adamlaryna tutulyp, öldürilmegidi.

Jem Bursada soltanlygyny yglan edenem bolsa, ýeňlişler üstüne gara bulut bolup çöküpdi.

Fatihiň ýene bir betbagt ogly şazada Mustapady.

Gelşikliligi we syratlylygy bilen Stambula ady-owazasy ýaýran bu şazada jalataýlygy bilen tanalýardy.

Emma Fatihiň iň güýçli sadrazamy (baş weziri) Mahmyt paşanyň hatyny bilen gezmegi we munuň aýan bolmagy netijesinde sadrazam tarapyndan zäherlenip öldürildi.

Geliň, bolup geçen hadysa we Fatihiň serenjamyna ýakyndan seredeliň:

• **Fatihiň zehini we bilimi**

Myrat II-niň türkmen aýaly Humaý soltandan dünýä inen Mämmet hemişe aýratyn üns bilen seredilýän çaga bolupdyr.

Onuň ylymda ýeten derejesine we şahsy artykmaçlyklaryna üns berilende, osmanly soltanlarynyň biriniňem onuň mertebesine ýetip bilmändigini görýäris.

Ýaş şazada baý tejribesiniň bardygyna garamazdan, geniallygynyň alamatyndan bolsa gerek, okuwynyň birinji tapgyrynda uly kynçylyklary başdan geçiripdi.

Mugallymlarynyň eden tagallalaryna garamazdan Mämmet şazada

okabam bilenokdy we hiç ugrugyp gidiberenokdy.

Mämmediň zehininde ajaýyplyklar döretjek Molla Güranyň mugallymlyk döwrüni Süheýl Ünwer «Ylym we sungat taryhymyzda Fatih Soltan Mämmed han» atly ylmy işinde şeýle beýan edýär:

«Bursada Çelebi Soltan Mämmediň gurduran «Ýaşyl Soltaniýe» medresesinde müderris bolan Molla Ýegan Mämmed ibn Armagan bir ýyl hana gidýär.

Yzyna gaýdyp gelende şonuň üçin ylym boýunça gep-söz alyşmak maksady bilen Müsüre sowulypdyr.

Ol ýerde bilimini tamamlan ýaş we güýçli alym Molla Gürany bilen tanşypdyr. Bu ýagdaý kämil we agras alymy juda begendiripdir, ol alyma Anadola – «Ruma», ýagny Türkiýä gitmegi teklip edipdir. Molla Gürany bu teklibi höwes bilen kabul edipdir. Olar bileje Bursa gelipdirler.

Molla Ýegan düzgüne laýyklykda Molla Gürany bilen bile Soltan Myrat II-ni görmäge gidipdir. Ýöne ýanyna girmän, daşarda durupdyr. Patyşa onuň özüni görmäge gelenine şat bolupdyr. Ol «maňa haj zyýaratyndan näme sowgat getirdiň» diýip sorapdyr. Olam gapynyň aňyrsynda taýýar duran Molla Güranyňyň içerik salyp, görkezipdir. Molla bilen salam-helik edilipdir. Patyşanyň ony sulhy alypdyr. Agraslygyna we ylmyna haýran galypdyr.

Söz Mämmed Çelebä gezek ýetende heniz Gurhany-da oňly okap bilmeýändigini gynanç bilen aýdyp, ony mugallym hökmünde saýlapdyr. Agras we okuwda yza galýanlara asla geçirimlilik etmeýän Molla Gürany ýaş şazadanyň birinji sapagynda eli çybykly giripdir.

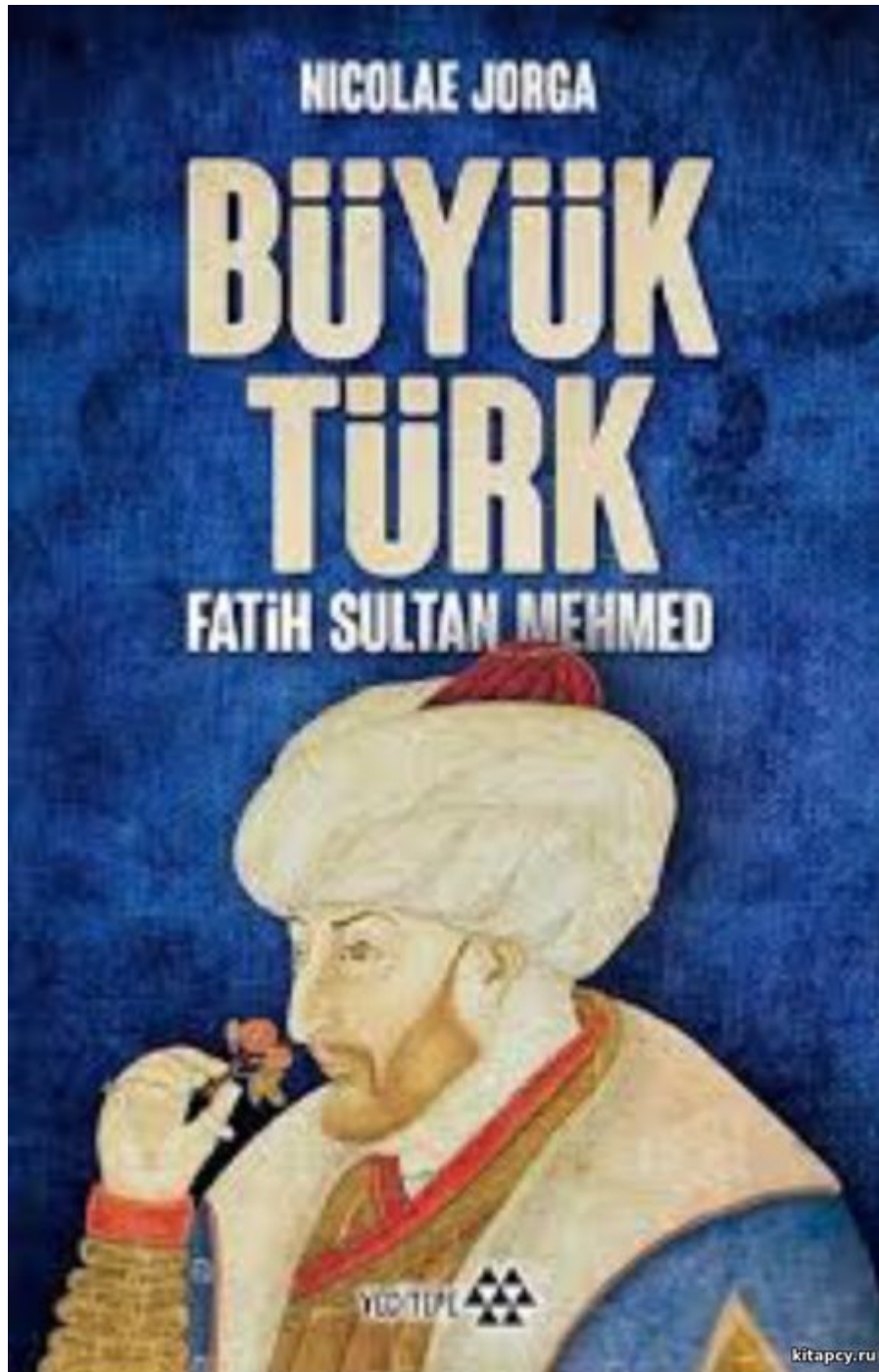
Täze mugallymyň sapaga eli çybykly girmegi Mämmed Çelebini geň galdyrypdyr we üns bermediksirän bolup, munuň nämä gerekdigini sorapdyr. Molla Gürany oňa pert-pert şu jogaby beripdir:

– *Eger okuwyňyzda yza galsaňyz, patyşa kakaňzyň buýrugy bilen sizi şu çybyk bilen saýgylamaga mejbur bolaryn.*

Molla Güranyň ýaş şazada beren bilimi onuň öwrenmek islegini uly joşgunly sile dönderipdir.

Molla Hojazada, Molla Hatipzada, Molla Hasan Samsuny, Sinan Hojapaşa, Molla Abdtlkadyr Hamidi ve Molla Ahmet ýaly şahsyýetler şazada Mämmediň ylym çanagyny doldurmak üçin biri-

birileri bilen ýaryşypdyr.

- **Fatihiň hoşniýetli häkimiýeti we liderlik sypaty**

Fatih Soltan Mämmet Stambuly basyp alandan soň taryhda seýrek duş gelinýän hoşniýetli häkimiýet gurupdyr.

Müsürden, Kürdüstandan, Eýrandan, Ýewropadan birnäçe alym Fatihiň haýysy we çakylygy bilen Stambula gelipdir.

Diňe musulman senetkärleri ýa alymlary däl, kese ýerli senetkärlerdir alymlaram şol döwürde uly at-abraýdan peýdalanyndyr.

Mysal üçin, Stambul basylyp alynandan soň wizantiýaly senetkär Žowanni Kirisolaranyň gaýynenesi we gyzy ýesir bazaryna düşüpdür.

Kirisolara soňky çykalga hökmünde hat ýazyp, Fatih Soltan Mämmede düşen gününü habar edipdir.

Fatih bu barada eşiden badyna Kirisolaranyň gaýynenesini we gyzyny halas edip, oňa tabşyrypdyr. Şeýle-de, Kirisolara islese, işlerini Stambulda erkin dowam etdirip biljekdigini aýdypdyr.

Fatihiň ylym-bilim babatyndaky hoşniýetliligi şahsy kitaphanasyna-da aralaşypdyr. Dünýäniň çar künjündäki möhüm ylmy işleri jemläp, Osmanlynyň ypmy tejribesine gazandyran Fatih baý kitaphana gurupdyr.

Anžiyoluly meşhur «Osmanly taryhy» işinde bu baý kitaphanany şeýle suratlandyrýar:

«Ol bärrik müňlerçe jilt eser toplapdy we tefsire degişli kitaplary-da gurduran metjitlerine paýlaşdyrypdy. Bu eserleriň uly bölegi awtorlarynyň öz eli bilen ýazylyp, agzalýan metjitleriň her birinde işleýän işgärlere we ymamlara elin gollanma bolup hyzmat edýärdi».

Taryhyň edýän öwrümine seretseňizläň. Fatihiň ogly Beýazıt kakasynyň ölüminden soň bu kitaphanadaky gymmatly işleri derbi-dagyn edipdir we Fatihiň kitaphanasyny miras alan Molla Lütfini zyndyk hasaplap öldürdipdir.

Fatihiň diňe kitaplaryna däl, ölüminden soňam onuň jesedine-de görgi ýamany görkezipdir.

Köşk jemendesini tagt dawasyndan ýaňa ümmülmez imperiýanyň hökümdarynyň meýdini depin etmegi-de ýatdan çykarypdyr.

Meýit çişip, yslanyp gidenden birnäçe gün soň jynaza namazyna durulypdyr.

Indi gürrüňimiziň tommaýly ýerine geleliň.

Mahmyt Paşa

- **Mahmyt paşanyň şazada jenaýaty**

Mahmyt paşa Osmanlynyň gaýry milletleriň çagalaryndan ýetişdiren (dewşirme) ilkinji sadrazamy bolupdyr.

Ol Balkan ýurtlaryndan Anadola çenli her ýörişde Fatihiň ýanyndan galmadyk möhüm döwlet işgärleriniň biridi.

Ylym-bilime we haýyr-sahawat işlerine gyzykýan adam bolansoň, Fatihem ony az goldamaýan eken.

Käbir taryhçylar Mahmyt paşanyň Uzyn Hasanyň yzarlanmagy babatdaky kararyna garşy çykandygy üçin gözden düşendigini öňe sürseler-de, aslynda düýp mesele şazada Mustapanyň üstündedir.

Şazada Mustapa

Şazada Mustapa Mahmyt paşanyň aýaly bilen gezipdir.

Paşa muny bilen badyna aýalynyň talagyny beripdir we Uzan Hasanyň üstüne edilen ýöriş wagtynda şazada bilen erbet dawalaşypdyr.

Fatih hadysany sorap-idände, bu baradaky gep-gürrüňler onuň gulagyna esasan şazada we tarapdarlary tarapyndan ýetirilipdir, şonuň üçin gaharlanyp aýaly gaýtadan Mahmyt paşa bilen nikalaşdyrypdyr.

Mahmyt paşa muny beter ýokuş görüpdir we aýalyny ýanynda saklaman Edirnä ugradypdyr.

Fatih bu betbagtçylykly hadysadan soň ogly Mustapany Stambuldan çykaryp başga ýerik iberipdir. Emma şazada bir alajyny tapyp, ýene Stambula gelmegiň ýoluny gözläpdir.

Mustapa ýazan hatlarynda diýseň dramatik sözleri ulanypdyr:

«Men ölenimden soň maňa şolar ýaly uly duşmançylyk görkezen Mahmyt paşa patyşanyň hyzmatynda bolar, emma kakam ondan meniň arymy haýal etmän alar, diňe biçäre ejem ölümim sebäpli yzymda gan aglar...»

(«Robert Anhegger» Mualliniň Hüňkärnamasy»)

Hadysanyň entek gyzgyny gitmänkä duýdansyz ýagdaýda şazada Mustapa aradan çykýar. Şum habar köşgi lertzana getirýär.

Patyşa özüne göwünlik bermäge gelen Mahmyt paşany şobada

tussag etdirýär.

Şazadanyň ölüminiň yzyndan şeýle setirler ýazylypdyr:

*Bardy soltanyň ogly bir dilgir,
Ady Soltan Mustapa Manendi-Şir.
Hüsni-Ýusupdan ýokary bir çyrag
Fewt olup andan düşer Hana pyrak.
Güman eder Mahmyt paşadan bu işi,
Kim bar bolsa owrady bjlen bir işi.
Zäher içirmiş diýdiler ana ol,
Hanyň etdi any akly-kabul.
Dagwat edip any etdirdi heläk,
Beýledir çarhyň işi eý zaty-päk.
(«**Jamyul-Meknunat**»).*

Şygyrda-da aýdylyşy ýaly, Fatih Soltan Mämmet Mahmyt paşany heläk edipdir.

Zyndana atanyndan birnäçe gün soň kellesini alypdyr. Şeýdibem döwrüniň iň güýçli sadrazamy we Fatihiň ogly şazada Mustapa ärine ikilik edip aýagyny gysyk basan ýeňles aýalyň gurbany bolupdyr.

Mehmet MAZLUM ÇELIK.

@MMazlumcel

celikmehmedmazlum@gmail.com

Anna, 15.03.2024 ý. Taryhy makalalar